

Милијан М. ДИМИТРИЈЕВИЋ

О ГРЧКО-ИТАЛСКОЈ АМФОРИ ИЗ РОСА У БОКИ КОТОРСКОЈ

Кључне речи: грчко-италска амфора, Росе, Бока Которска, Јадран

Случајни археолошки налази често остају дуго времена непознати и непубликовани. Тако је и са налазом грчко-италске амфоре пронађене деведесетих година прошлог века у месту Росе у Боки Которској (сл. 1 и 2). Амфора је нађена приликом спортског зарона у близини морске увале Мале Росе. Налазила се на око 30 m од обале и на дубини од око 20 метара. Археолошки контекст налаза није познат. Амфора се данас налази у Београду у приватном власништву.¹

Посуди недостаје дно, има мање оштећење на трбуху и делимично је прекривена калцификованом морском флором. Амфора је светло смеђе боје са местимично видљивим тамнијим зеленкастим површинама. У питању је срцолики суд израђен од глине fine фактуре и танких зидова чија дебљина износи 1 cm. Ширина амфоре је 37, а висина 56 сантиметара. Обод суда је троугаоног попречног пресека са искошеном горњом површином која се спушта ка спољној ивици и надкриљује врат. Пречник отвора посуде износи 12, а спољашње ивице обода 16 cm. Релативно кратке дршке су овалног попречног пресека. Печат није уочен, а танке концентричне линије су видљиве на рамену суда.

Посматрано на основу облика посуде, амфора припада старијем грчко-италском типу који се датира у крај 4. и почетак 3. века старе ере (форма *a* по Е. Вил, тип *V* по типологији К. Ван Дер Мерша коју кори-

¹ Захваљујем се власнику амфоре на пренесеним информацијама и допуштењу да се овај налаз објави. Провера података је могућа посредством аутора овог текста.

Велику захвалност за корисне сугестије приликом израде текста дугујем др Растку Васићу из Археолошког института у Београду, проф. др Михаилу Милинковићу са Филозофског факултета у Београду и др Мирославу Катићу из Конзерваторског одјела у Трогиру. Захваљујем се др Александру Капурану из Археолошког института у Београду који је израдио цртеж и фотографију налаза.

сти и Г. Олџезе).² Величина посуде такође поткрепљује овакво опредељење. Просечна висина овог типа амфора је од 59 до 69 cm, ширина 38 до 39 cm, пречник отвора 11, а спољне ивице обода 16 cm.³

Нино Ламбоља⁴ и Вирџинија Грејс⁵ су својевремено идентификовали овај тип амфора, а назив „грчко-италске“ употребио је Фернан Беноа⁶ 1954. године анализирајући подводне налазе из околине Марсеја.

Грчко-италске амфоре су распрострањене широм Медитерана.⁷ Појављују се и у унутрашњости европског континента.⁸ Могу се пронаћи под морем и на копну међу гробним прилозима.⁹ Под морем се често налазе на местима античких бродолома или представљају део одбаченог терета. Проналажене су у Италији, Француској, Шпанији и Португалији на западу. На север су преко Марсеја стизале све до средње и северне Француске.¹⁰ На југу су налажене дуж северноафричке обале. На истоку, у Грчкој, Албанији, Босни и Херцеговини, Црној Гори и Хрватској. Проналажене су чак и на северу Црног мора. На источнојадранској обали највећа концентрација налаза је подручје средњодалматинских острва (Вис, Хвар, Ластово, Шолта, Брач, Корчула).¹¹ Каткада носе печате с

² E. L. Will, *Greco-Italic Amphoras*, *Hesperia* 51/3, 1982, 338-356, Pl. 85; G. Olcese, *The production and circulation of Greco-Italic amphorae of Campania (Ischia/Bay of Naples). The data of the archaeological and archaeometric research*, *Skyllis Zeitschrift für Unterwasserarchäologie* 7, 2007, 60, fig. 2.

³ E. L. Will, нав. дело, 342.

⁴ B. Kirigin, *Grčko-italske amfore na Jadranu*, AV 45, 1994, 15.

⁵ V. Grace, *Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula*, *Hesperia* 32/3, 1963, 319-334; E. L. Will, нав. дело, 338-339.

⁶ F. Benoît, *Typologie et épigraphie amphoriques. Les marques de Sestius*, *Rivista di Studi Liguri* 23/3-4, 1957, 248; E. L. Will, нав. дело, 339.

⁷ J. Y. Empereur et A. Hesnard, *Les amphores hellénistiques, Céramiques hellénistiques et romaines* 2, 1987, 25-33; B. Kirigin, нав. дело, 15, sl. 1; G. Olcese, нав. дело, fig. 5; E. L. Will, нав. дело, 338, 343.

⁸ B. Kirigin, нав. дело, sl. 1; Z. Marić, *Arheološka istraživanja na gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. godine*, GZMS 27-28, 1974, 182; исти, *Arheološka istraživanja akropole ilirskog grada Daors..a na gradini u Ošanićima kod Stoca od 1967. do 1972. godine*, GZMS 30-31, 1977, 39-42; B. Marijan, *Protohistorijski nalazi s gradine u Prenju kod Stoca*, GZMS 42-43, 1989, 65-66.

⁹ B. Kirigin, нав. дело, 18; G. Olcese, нав. дело, 66.

¹⁰ B. Kirigin, T. Katunatić i L. Šešelj, *Amfore i fina keramika (od 4. do 1. st. Pr. Kr.) iz srednje Dalmacije – preliminarni ekonomski i socijalni pokazatelji*, *Vjesnik za arheologiju i povjest Dalmatinsku* Vol. 1 No. 98, 2005, 14.

¹¹ B. Kirigin, нав. дело, 16; M. Petrić, *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana – podmorsko – arheološka evidencija*, N. Cambi, *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, Split, 2002, 474-479.

грчким, иберијским, латинским и натписима Оска.¹² Грчко-италске амфоре су највише коришћене као посуде за транспорт и чување вина.¹³ Најчешће се разликују старији и млађи типови. Елизабет Вил разликује 5 типова и 2 подтипа.¹⁴ Млађи типови досежу висину до 90 сантиметара и дужих су дршки, док су старије са краћим дршкама и нешто мање. Обод им је троугаоног попречног пресека и надкриљује врат суда. Датирају из периода који траје око 250 година, од половине 4. до пред крај 2. века старе ере. Кристијан Ван Дер Мерш смешта старије амфоре чак у прву половину 4. века старе ере констатујући да се концентрација налаза значајно увећава од краја истог столећа.¹⁵

Порекло ових амфора су радионице *Велике Грчке*, тј. касније римске провинције Апулија и Кампанија на југу Италије и Сицилија. Вилова налази да старији тип (*form a*) који се датира у крај 4. и почетак 3. века старе ере, има јасне везе са Грчком, грчким градовима на Сицилији и Иберијским полуострвом на западу где је такође могао бити израђиван, те да је то један од преовлађујућих облика амфора у Средоземљу пре Првог пунског рата.¹⁶ Разматрајући проблем порекла и места производње старијег типа амфора из 4. века пре н.е., Ван Дер Мерш констатује да су се ове амфоре производиле на ширем географском простору и на више различитих места, најпре у *Великој Грчкој*, тј. областима Луканије и Брутијума на југу Италије и на Сицилији.¹⁷ Глорија Олћезе пише о Кампанији тј. регији напуљског залива као једном од места производње грчко-италских амфора старијег типа (*type V*).¹⁸ Поједини аутори заговарају постојање радионица у Драчу¹⁹ и на Вису,²⁰ што се још не може са сигурношћу тврдити и према чему су изражене сумње.²¹

Највећа концентрација налаза на источном Јадрану је подручје средњодалматинских острва, понајвише острва Виса. У Росама је већ

¹² G. Olcese, нав. дело, 64-68; E. L. Will, нав. дело, 340.

¹³ E. L. Will, нав. дело, 342.

¹⁴ Исто, 341.

¹⁵ C. Van der Mersch, *Productions Magno-Grecques et Siciliotes du IVes. avant J.-C.*, Bulletin de correspondance hellénique, supplément 13, 1986, 571.

¹⁶ E. L. Will, нав. дело, 356.

¹⁷ C. Van der Mersch, нав. дело, 571, 572, fig. 3.

¹⁸ G. Olcese, нав. дело.

¹⁹ F. Tartari, *Amforat e Muzeut arkeologjik të Durrësit*, Iliria 12/2, 1982, 271.

²⁰ B. Kirigin, нав. дело, 18.

²¹ M. Katić, *Proizvodnja kasnih korintskih B amfora u Farosu*, Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji 39, 2005, 52.

пронађена античка керамика.²² Уломци који можда припадају старијем типу грчко-италских амфора се чувају у Завичајном музеју у Херцег-Новом.²³ У ближој околини Роса налази овог типа амфора су констатовани на гребену Караточ крај Херцег-Новог (можда млађи тип амфора), Рисну (преко 20 грчко-италских амфора како старијег, тако и млађег типа које су пронађене на три локације под морем поред града), потезу Жањице – Будва (вероватно старији тип амфора, извађене на 5 – 10 km од обале), Улцињу (уломак старијег типа грчко-италских амфора).²⁴ На подморском локалитету Рибарице у Њивицама су такође својевремено нађени фрагменти амфора и других посуда које датирају из 4. века пре н. е.²⁵

Налази великог броја фрагмената као и целих амфора на источном Јадрану (44 налазишта у Хрватској и Црној Гори)²⁶ сведоче о развијеној трговини између центара у јужној Италији и Сицилији са становништвом источног Јадрана од 4. до краја 2. века пре н. е., као и везама сиракушке колоније Исе на острву Вису са центрима на јадранском приобаљу (Трагурион и Епетион) и у балканској унутрашњости (градине у Ошанићима и Прењу код Стоца у Херцеговини). Производња вина на Иси, намењеног извозу, посведочена је и писаним и епиграфским изворима.²⁷ Трговина према центрима у балканској унутрашњости какав је и Даорсон, интензивно се одвија у ово време и потврђена је налазима веће количине фрагмената грчко-италских амфора на градини у Ошанићима. Б. Киригин доводи у везу римске војне интервенције са присуством већег броја бродолома на источном Јадрану из краја 3. и целог 2. века старе ере који садрже налазе млађих грчко-италских амфора.²⁸ На једном од поморских трговачких путева тог времена налазе се и Росе. Смештене на улазу у Бокоторски залив, заштићене од буре и југа представљају место погодно за луку.²⁹ Овде су се у античко време укрштали поморски и копнени пу-

²² А. Капуран и В. Варга, *Археолошка истраживања аквајорија Херцег Новоџ*, Архаика 1, 2007, 176, 177; В. Kirigin, нав. дело, 20; М. Милинковић, *Росе-Мало Росе, Бока Којторска–античко/касноантичко насеље и средњовековна црква*, Гласник САД 13, 1997, 168; И. Пушић, *Нови љрвац римске цесће кроз Боку Којторску*, Историјски записи 32/1, 1975, 129.

²³ В. Kirigin, нав. место.

²⁴ Исто.

²⁵ А. Капуран и В. Варга, нав. дело, 174, 175.

²⁶ В. Kirigin, нав. дело, 18.

²⁷ В. Kirigin, Т. Katunatić и L. Šešelj, нав. дело.

²⁸ В. Kirigin, нав. дело, 16, 17, 18.

²⁹ М. Милинковић, нав. дело, 167.

теви.³⁰ Славко Мијушковић је идентификовао Росе са местом које се назива Хрисинон у античким изворима и претпоставио постојање трајектне везе између Роса и Њивица на римском путу од Цавтата до Будве.³¹ Вероватно је да су Росе и у предримско време биле станица на поморском путу према Рисну,³² који је тада значајан трговачки центар што између осталог потврђују и налази грчко-италских амфора под морем у близини града.³³

С обзиром на позната места налаза античке керамике у Росама,³⁴ чини се да су успешна подводна истраживања могућа у ували Мале Росе и ближој околини.

БИБЛИОГРАФИЈА / BIBLIOGRAPHY

Скраћенице

AV – Arheološki vestnik

GZMS – Glasnik Zemaljskog muzeja u Sarajevu

Гласник САД – Гласник Српског археолошког друштва

A. Ваџе, *Qyteti i fortifikuar i Kaninës*, Monumentet 7-8, 1974, 25-54.

F. Benoît, *Typologie et epigraphie amphoriques. Les marques de Sestius*, Rivista di Studi Liguri 23/3-4, 1957, 247-285.

C. Van der Mersch, *Productions Magno-Grecques et Siciliotes du IVes. avant J.-C.*, Bulletin de correspondance hellénique, supplément 13, 1986, 567-580.

V. Varga, *Podmorski arheološki lokalitet Njivice-rt i uvala Ribarice*, Muzejske sveske Zavičajnog muzeja Herceg-Novih 3, 1998, 24-32.

Д. Варда, *Неки од резултата Експедиције за истраживања подводног светла Црне Горе*, Гласник САД 11, 1996, 275-288.

V. Grace, *Notes on the Amphoras from the Koroni Peninsula*, Hesperia 32/3, 1963, 319-334.

³⁰ С. Мијушковић, *Ново тумачење једног фрагмента из „Tabula Peutingeriana“*, Историјски записи 23/1, 1966, 111-129; S. Mijušković, *O rimskoj cesti kroz Boku Kotorsku*, Бока 1, 1969, 33-51; И. Пушић, нав. дело.

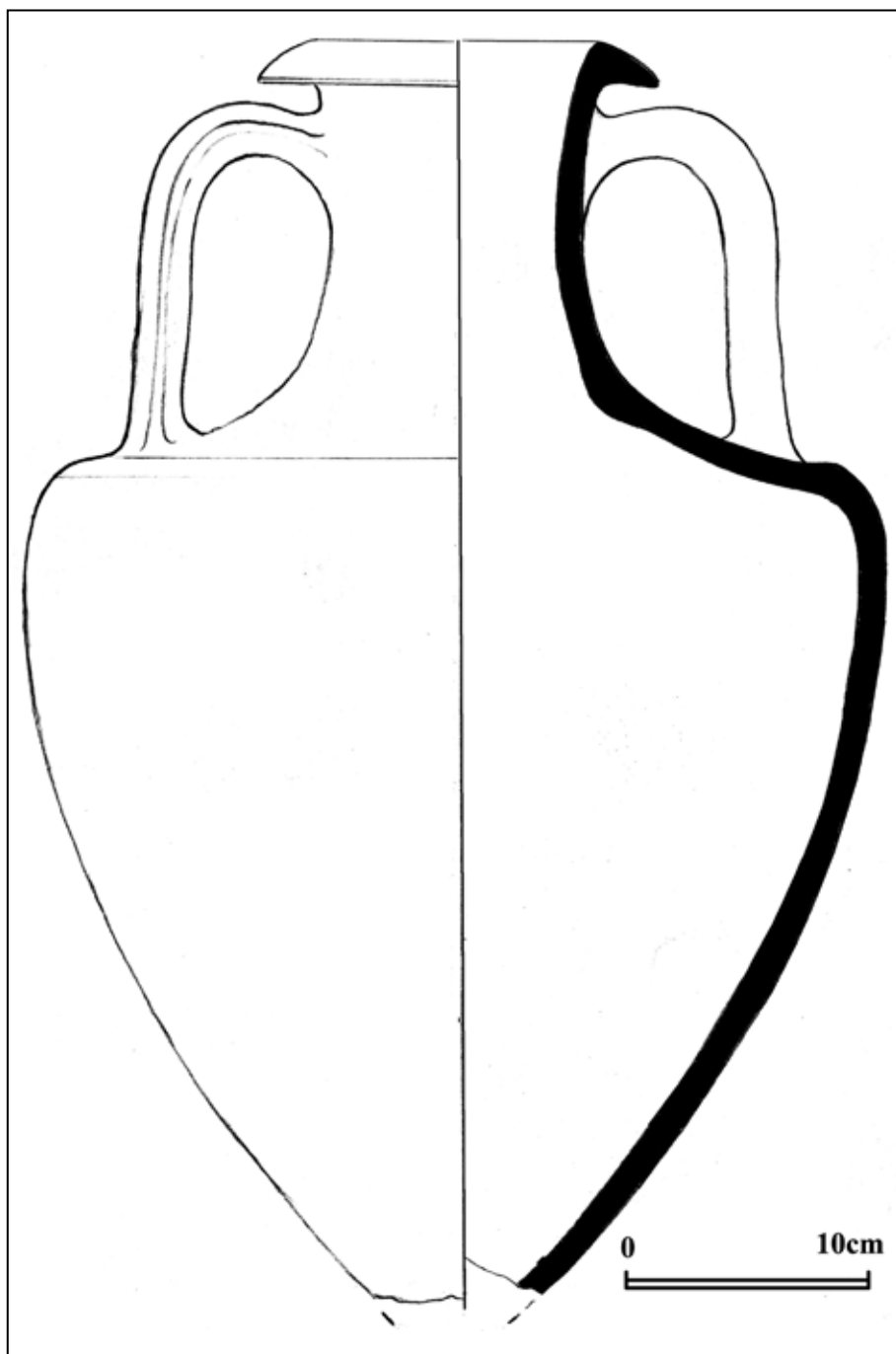
³¹ С. Мијушковић, нав. дело, 113, 129; S. Mijušković, нав. дело, 35, 51.

³² S. Mijušković, нав. дело, 35.

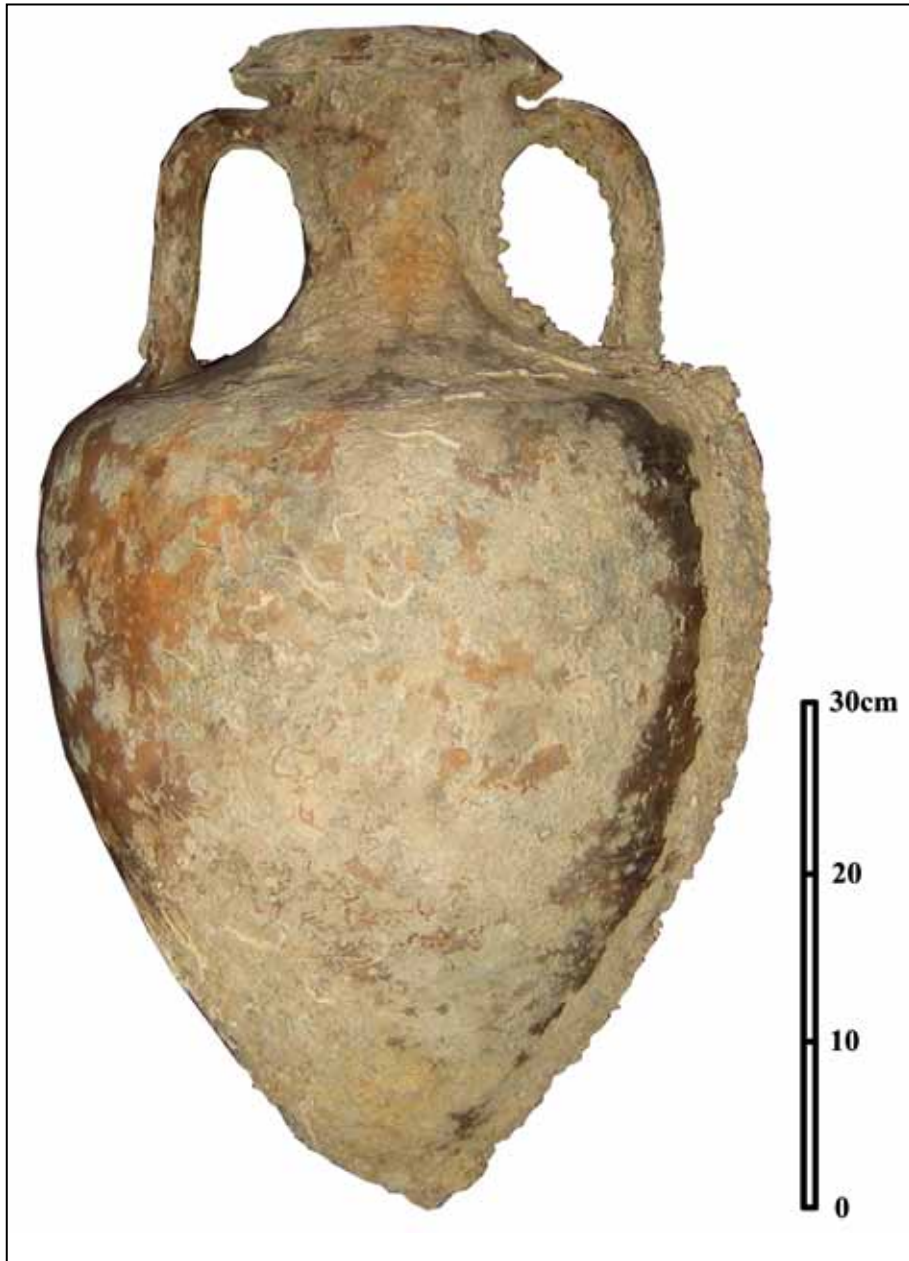
³³ В. Kirigin, нав. дело, 16, 20.

³⁴ Д. Варда, *Неки од резултата Експедиције за истраживања подводног светла Црне Горе*, Гласник САД 11, 1996, 275-288; А. Капуран и В. Варга, нав. дело; М. Милинковић, нав. дело; И. Пушић, нав. дело.

- J. Y. Empereur et A. Hesnard, *Les amphores hellénistiques*, *Céramiques hellénistiques et romaines* 2, 1987, 9-71.
- A. Капуран и В. Варга, *Археолошка исцртаживања аквајорија Херцеџ Новоџ*, *Архаика* 1, 2007, 173-186.
- М. Катић, *Производња касних коринтских В амфора и Фаросу*, *Prilozi povijesti umjetnosti u Dalmaciji* 39, 2005, 51-59.
- В. Kirigin, *Grčko-italske amfore na Jadranu*, *Arheološki vestnik* 45, 1994, 15-24.
- В. Kirigin, Т. Katunatić и L. Šešelj, *Amfore i fina keramika (od 4. do 1. st. Pr. Kr.) iz srednje Dalmacije – preliminarni ekonomski i socijalni pokazatelji*, *Vjesnik za arheologiju i povjest Dalmatinsku* Vol. 1 No. 98, 2005, 7-24.
- В. Marijan, *Protohistorijski nalazi s gradine u Prenju kod Stoca*, *GZMS* 42-43, 1989, 61-71.
- Z. Marić, *Arheološka istraživanja na gradini u Ošanićima kod Stoca 1963. godine*, *GZMS* 27-28, 1974, 173-235.
- Z. Marić, *Arheološka istraživanja akropole ilirskog grada Daors..a na gradini u Ošanićima kod Stoca od 1967. do 1972. godine*, *GZMS* 30-31, 1977, 5-99.
- С. Мијушковић, *Ново тумачење једног фраџменџа из „Tabula Peutingeriana“*, *Историјски записи* 23/1, 1966, 111-129.
- С. Мијушковић, *O rimskoj cesti kroz Боку Которску*, *Бока* 1, 1969, 33-51.
- М. Милинковић, *Росе-Мало Росе, Бока Которска–античко/каснoантичко насеље и средњовековна црква*, *Гласник САД* 13, 1997, 167-181.
- G. Olcese, *The production and circulation of Greco-Italic amphorae of Campania (Ischia/Bay of Naples). The data of the archaeological and archaeometric research*, *Skyllis Zeitschrift für Unterwasserarchäologie* 7, 2007, 60-75.
- G. Olcese and G. Thierrin-Michael, *Graeco-italic amphorae in the region of Ostia: archaeology and archaeometry*, K. T. Biro, V. Szilagyi and A. Kreiter, *Vessels inside and outside - EMAC '07, 9th European meeting on Ancient Ceramics October 24th-27th 2007, Budapest, 2007*, 159-163.
- М. Petrić, *Amphorae Of The Adriatic*, Split, 1989.
- М. Petrić, *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana – podmorsko – arheološka evidencija*, N. Cambi, *Grčki utjecaj na istočnoj obali Jadrana*, Split, 2002, 471-484.
- И. Пушић, *Нови правац римске цесџе кроз Боку Которску*, *Историјски записи* 32/1, 1975, 127-131.
- F. Tartari, *Amforat e Muzeut arkeologjik të Durrësit*, *Iliria* 12/2, 1982, 239-279.
- E. L. Will, *Greco-Italic Amphoras*, *Hesperia* 51/3, 1982, 338-356.

Сл. 1 Fig. 1

Сл. 2 Fig. 2

Milan Dimitrijević

**ABOUT A GREEK-ITALIC AMPHORA FROM ROSE IN THE BOKA
KOTORSKA BAY**

Summary

In the nineties of the last century an almost entirely preserved Greek-Italic amphora was found in the place Rose in the Boka Kotorska Bay, it is now in private ownership in Belgrade. The amphora belongs to the older Greek-Italic type from the late 4th, or early 3rd century BC that was used for transport and storage of wine. Such amphorae originate from the workshops of *Great Greece* and Sicily. The discovery of this type of amphorae in the Boka Kotorska Bay are evidence of the trade relations between the centre of Sicily and *Great Greece* and Greek colonies on the Adriatic, in particular Issa on the island of Vis and eastern Adriatic centres and those in the hinterland. It is likely that in the Pre-Roman period there was a harbour in Rose on the marine route to Risan, at the time significant trade centre, as proved by a large number of amphorae of this type found in the vicinity of the town.